

RELAȚIILE ROMÂNŌ - BULGARE ÎN TIMPUL HOLEREI (1892-1893)

Virginia BLÎNDA

Abstract: The emergence and propagation of contagious diseases have produced, over time, various economic, cultural, social and political transformations, including in the field of diplomatic relations between states. The cholera epidemic at the end of the 19th century (1892-1893) stimulated the medical cooperation and researches to identify solutions to prevent and treat this disease. Medical efforts were complemented by diplomatic ones, through which large or small states tried to find common solutions for regional or international cooperation in their quest to limit the spread and consequences of epidemic waves. The manifestation of the disease at the Romanian-Bulgarian frontier alerted the authorities of the two states that shared the Danube River as their common border. For this reason, this paper briefly analyses the sanitary protocols that the Bulgarian authorities applied to limit the effects / combat the cholera epidemic and the way they influenced the relations between the two states. The documents we rely on, identified in the Historical Archive of the Ministry of Foreign Affairs to Bucharest, contain diplomatic correspondence of the Romanian consuls in Bulgaria with the competent ministry regarding the sanitary protocol applied by the Bulgarian government to social and commercial mobility both at the borders of the state and within it.

Keywords: Cholera, Romania, Bulgaria, sanitary protocols, diplomatic relations.

Studiul de față reprezintă un crochiu temporal privind modul în care epidemia de holeră (1892-1893) a influențat dinamica relațiilor diplomatice româno-bulgare, pe de o parte, și măsurile pe care Bulgaria le-a adoptat cu scopul declarat de a proteja sănătatea publică a propriului teritoriu, pe de altă

parte. Arhivele Istorice ale Ministerului Afacerilor Externe conțin în Fondul Arhiva Istorică¹ o serie de documente privind relațiile româno-bulgare în timpul epidemiei de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Documentele cercetate reprezintă corespondențe diplomatice ale consulilor români din Bulgaria cu ministerul de resort privind protocolul sanitar aplicat de guvernul bulgar mobilității sociale și comerciale atât la granițele statului, cât și în interiorul său. Cazurile de boli contagioase care izbucneau frecvent în diferite zone au impus elaborarea de către Bulgaria a unor măsuri ce reglementau condițiile de circulație a pasagerilor și a bagajelor personale, a mărfurilor, inclusiv a efectelor poștale (scrisori, colete, bani) dinspre România, Rusia, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman și țările Europei occidentale. În cursul anului 1892, reprezentantul Agenției Diplomatice Române de la Sofia și consulul de la Rusciuk informau constant Ministerul Afacerilor Străine de la București cu privire la modificările pe care Consiliul Superior Sanitar Bulgar le aducea legislației referitoare la termenele de carantină pentru circulația oamenilor și a mărfurilor spre teritoriul bulgar. Desele modificări ale termenelor de carantină sau interdicția aplicată agricultorilor români de a-și lucra pământurile aflate în teritoriile bulgărești au contribuit la manifestarea unor nemulțumiri pe care le găsim consemnate în corespondența diplomatică a vremii. Lor li se adaugă o serie de incidente privind nerespectarea regimului de circulație comercială pe Dunăre sau tentative de a evita efectuarea perioadei de carantină. Fenomene similare fuseseră înregistrate frecvent în perioada funcționării cordonului de sănătate la granița dintre Valahia și Imperiul Otoman (1832-1862), când numeroșii „călcători ai pravilelor carantinești” încercau să găsească subterfugii, din motive diverse, pentru a ocoli rigorile regulamentelor sanitare în perioada epidemiilor de ciumă și holeră.

Termenele pe care le prevedeau regulamentele sanitare emise în Bulgaria luau în considerare starea de sănătate atât din propriul teritoriu, cât și din cele aflate în proximitate. În toamna anului 1893, cordoanele militare așezate la frontiera dunăreană încercau să împiedice propagarea holerei. În cadrul conferinței sanitare de la Dresda (11 martie-15 aprilie 1893) fusese numită o comisie pentru elaborarea unui regulament sanitar ce urma să se aplice zonelor Sulina, gurilor Dunării și Mării Negre. Deși Bulgaria nu participase la această conferință, regulamentele privind holera elaborate la Sofia (1892-1893),

¹ În continuare: AIMAE, FAI.

cuprindeau o serie de articole privind mobilitatea socială și circulația mărfurilor dinspre aceste spații geografice percepute ca potențiale porți de intrare în Europa a germenilor epidemici.

Reprezentanții celor 10 state (din cele 19 participante!) care semnaseră Convenția conferinței de la Dresda se angajau, printre altele, să se informeze reciproc, în cel mai scurt timp, cu privire la apariția cazurilor de holeră pe teritoriul lor; scrisorile, imprimatele sau jurnalele erau exceptate de la regulile sanitare; aplicarea unor restricții de circulație pentru hainele folosite (inclusiv lenjeria de pat), ele fiind supuse procedurilor de dezinfectare; călătorii care circulau cu trenul puteau fi reținuți doar dacă erau bolnavi sau prezentau simptome de holeră. În ceea ce privește circulația fluvială sau maritimă, navele necontaminate, dar care proveneau dintr-un port contaminat erau reținute la Sulina 3 zile, fiind supuse unei observații medicale zilnice. O serie de articole privind aceste detalii pot fi întâlnite și în regulamentele sanitare elaborate în Bulgaria în perioada 1892-1893, adaptate propriilor politici sanitare sau de protecție economică.

Prezentul studiu de caz surprinde, de o manieră punctuală, fluiditatea relațiilor româno-bulgare în perioada episoadelor de holeră din anii 1892-1893, pe baza corpusului de documente identificate în fondul arhivistic amintit de la AIMAE. În 1892, holera se propaga dinspre Marea Caspică, de-a lungul fluviului Volga, contaminând treptat diverse spații europene, cu efecte terifiante care se cuantificau în primul rând în creșterea alarmantă a ratei mortalității².

Circulația forței de muncă

Încă din toamna anului 1892, situația sanitară în ținuturile bulgare risca să se complice ca urmare a semnalării creșterii cazurilor de dizenterie, cu forme obișnuite sau severe de manifestare, la Rusciuk și Varna, pe de o parte, și a revenirii grădinarilor bulgari plecați încă din primăvară în diverse regiuni rusești. Pericolul viza direct și România, ca rută de tranzitare a unui număr mare de etnici bulgari ce plecau din Rusia spre Bulgaria, ceea ce impunea revizuirea politicilor de trecere a frontierei dunărene printr-o „supraveghere foarte severă”³. O copie a măsurilor luate de către Consiliul Superior Sanitar al Bulgariei până la 30 septembrie 1892 era transmisă de reprezentanții

² AIMAE, ”Conférence Sanitaire Internationale de Venise. Séance d’ouverture du 16 février 1897”, în *Problema* 240, *Cutia* 43, p. 21.

³ AIMAE, FAI, Vol. 223, f. 96.

Consulatului român de la Sofia la București în cursul lunii octombrie⁴. Regulamentul includea o serie de prevederi privind intrarea în Bulgaria a cetățenilor și a mărfurilor provenind din țări contaminate sau din cele neatinsse de holeră (Anglia, Italia, etc.). Bunurile și efectele personale erau la rândul lor supuse procedurilor de dezinfectare, în timp ce alte categorii de produse de import sau bunuri personale nu erau acceptate a trece granița. Printre articolele sau alimentele prohibite amintim blănuri, piei brute, produsele lactate, produsele din carne (proaspete sau afumate), uleiul de măsline ambalat în burduf, apele minerale etc.⁵

Cercetarea cauzelor și manifestărilor holerei era o preocupare a tuturor medicilor implicați în descoperirea unui leac împotriva bolii, preocupare ce depășea granițele administrative ale unui singur stat. Mobilitatea regională a forței de muncă⁶ a fost un factor care a contribuit atât la propagarea germenilor maladiilor infecțioase, cât și a solidarizării lumii medicale în vederea studierii lor. Astfel, la 2 octombrie 1893, Consutul român de la Rusciuk informa Ministerul Afacerilor Străine de la București că mostre prelevate din „dejecțiunile” unui bolnav fuseseră trimise doctorului Babeș spre a fi analizate. Cel în cauza era un „muncitor machedonian” din Rusciuk la care se observaseră „simptome holeriforme”⁷ și care fusese izolat la domiciliu sub paza unui cordon de jandarmi, în absența unui local adecvat unde să fie monitorizat și eventual tratat. Preventiv, toate persoanele care voiau să meargă în alte localități din Bulgaria, erau dezinfectate înaintea plecării din oraș, în locurile de pasaj precum gara sau barierele de trecere. Măsura era impusă pe fondul manifestării altor cazuri de boală, la Turtucaia, unde între 29 septembrie – 2 octombrie 1893 se înregistraseră șapte cazuri de holeră, din care două cu deces. O casă destinată bolnavilor urma a fi amenajată în afara orașului, unde, ca o măsură suplimentară, singurului medic din oraș urma să i se alătore un altul trimis de la Rusciuk⁸. În acel moment, principalele măsuri de combatere a epidemiei au fost

⁴ *Ibidem*, f. 99-100^{r-v}.

⁵ Vezi art. 8, *Ibidem*, f. 100^{r-v}.

⁶ Dar și a altor forme și rațiuni de circulație a oamenilor: călătorii, pelerinaje, campanii militare, comerț.

⁷ AIMAE, FAI, Vol. 223, f. 18^r.

⁸ *Ibidem*, f. 18^{r-v}.

reprezentate de „stabilirea unor cordoane de trupe la granița spre România și împrejurul orașului”⁹.

Deși autoritățile bulgare din Rusciuk nu transmisese și alte statistici cu privire la manifestările anterioare ale bolii, Consulatul nostru informa că probabilitatea ca alte cazuri de holeră să se fi ivit în vara aceluia an în carantina de la Silistra părea foarte probabilă¹⁰, iar boala, o realitate incontestabilă¹¹. De aceea, fluxul de comunicate oficiale privind manifestările holerei în Bulgaria era atent supravegheat de reprezentanții diplomați români acreditați acolo.

Circulația călătorilor și a mărfurilor spre Bulgaria

În 30 iunie 1892, Ministerul Afacerilor Străine de la București înregistra copia unei telegrame cifrate sosite de la Consulatul din Rusciuk, care informa că un vas sosit de la Giurgiu, care transporta poșta, a fost împiedicat de autoritățile bulgare să acosteze la Rusciuk, pe baza dispozițiilor primite de la Sofia¹². Motivul îl reprezenta epidemia de holeră izbucnită la Odessa¹³, ceea ce impunea aplicarea unor măsuri de protecție sanitară prin introducerea unei carantine de 5 zile pentru toți călătorii care veneau din porturile românești și rusești ale Dunării sau Mării Negre¹⁴. Pericolul extinderii focarelor de holeră a determinat inclusiv autoritățile române să-și adapteze constant propriile măsuri de protecție, la frontierele estice, sud-estice sau sudice ale țării. De exemplu, la începutul lunii iulie 1892, era modificată starea de „revisie sanitară”, similară până atunci unui control sanitar de rutină, cu un serviciu de carantină de 5 zile la punctul Ungheni¹⁵. La Sulina, măsurile luate contra holerei impuneau vaselor rusești o carantină care pricinuia serioase impedimente, „fiind ținute la larg și depărtate de cinci mile de teren”, făcând față cu dificultate furtunilor mării: „vasele fiind toate de construcțiune fluvială nu pot ține marea pe furtună, astfel că ele sunt foarte expuse și viața călătorilor și a mateloților în primejdie”¹⁶.

Revenind la Bulgaria, un nou regulament transmis printr-o circulară de Agenția diplomatică și Consulatul General al României în Bulgaria în 5/17 iulie

⁹ *Ibidem*, f. 19^v.

¹⁰ *Ibidem*, f. 18^v.

¹¹ *Ibidem*, f. 19^v.

¹² *Ibidem*, f. 32.

¹³ *Ibidem*, f. 47.

¹⁴ *Ibidem*, f. 32.

¹⁵ 7 iulie 1892, AIMAE, FAI, Vol. 276, f. 4.

¹⁶ *Ibidem*, f. 5^v.

1892, stabilea că numărul zilelor de carantină pentru toți călătorii care veneau din porturile rusești, fără să fi făcut carantină în niciun port, era de 11 zile¹⁷.

La începutul lunii iulie, aceeași sursă, Consulatul de la Rusciuk, informa autoritățile de la București despre o nouă situație în care pasagerii unui vas sosit în port, au fost supuși unor măsuri diferite: cei care s-au îmbarcat din porturi bulgărești făceau carantină 24 de ore, în timp ce „toți ceilalți, care vin din porturi străine, nu sunt liberi decât după cinci zile”¹⁸. Noile măsuri găseau autoritățile bulgare nepregătite în ceea ce privește spațiul în care trebuia să se facă operațiunile de carantinare, alocând inițial „fostul lagăr al pionierilor”¹⁹, impropriu pentru astfel de activități, și ulterior clădirea vechiului arsenal, „situat în dosul debarcaderului”.

Correspondența diplomatică dintre Ministerul Afacerilor Străine și reprezentanții săi în Bulgaria include solicitări ale trimișilor noștri privind instrucțiunile de urmat pentru a protesta oficial împotriva unei asemenea decizii, considerându-se că frontierele României sunt bine protejate și stațiile de carantină riguros amenajate.

La jumătatea lunii iulie 1892 autoritățile bulgare justificau măsurile privind introducerea carantinei „sub pretextul”²⁰ existenței mai multor cazuri de holeră izbucnite la Odessa și trecerii unui vas rusesc fără să fi parcurs procedurile de decontaminare. Partea română aprecia reacția bulgarilor ca fiind „o nouă fantezie” care nu făcea decât să accentueze tensionarea relațiilor între cele două țări. Consulatul român de la Rusciuk îl informa pe ministrul afacerilor străine, Alexandru Lahovari, despre derularea evenimentelor declanșate în urma introducerii carantinei la granița bulgară. Se invoca inutilitatea măsurilor de la Rusciuk, în condițiile în care vasele rusești care veneau dinspre țărmul bulgăresc spre cel românesc erau insuficient și ineficient verificate. Se vorbea chiar de necesitatea introducerii unei carantine românești „în contra Bulgariei”.

La sfârșitul lunii iulie 1892, Direcția Sanitară a Principatului Bulgar oprea importarea produselor și articolelor de consumație, precum și pieile de tot felul provenind din Rusia, iar la 13 august sista intrarea în Bulgaria a petrolului și alcoolului rusesc²¹.

¹⁷ AIMAE, FAI, Vol. 223, f. 59^r.

¹⁸ *Ibidem*, f. 41.

¹⁹ Fosta garnizoană de geniști, mutată la începutul anilor 1890 în Sofia.

²⁰ Expresie utilizată de autoritățile consulare române, AIMAE, FAI, Vol. 223, f. 60.

²¹ *Ibidem*, f. 86, 87.

În scurt timp (23 august), Agenția Diplomatică Română din Sofia informa Ministerul Afacerilor Străine despre măsurile luate în ceea ce privește mobilitatea socială transfrontalieră. Astfel, călătorii care veneau din porturile Dunării de Sus erau supuși în porturile bulgărești unei perioade de observare medicală de 24 de ore, „iar bagajele lor și proveniențele din aceleași porturi (...) dezinfectate.”²² Toți cei care ajungeau în Bulgaria pe calea ferată („drumul de fer”) erau supuși unui control medical („vizitație medicală”); corespondența cu Occidentul era dezinfectată, fără a se preciza modalitățile²³.

Epidemia de holeră a constituit sursa unei serii de neînțelegeri pasagere între autoritățile celor două state, inclusiv în domeniul regimului transportului coletelor de la Giurgiu spre Rusciuk, sub pretextul că acestea ar fi provenit din țări contaminate. Partea română, solicită intervenții la nivel diplomatic, găsind înjustă măsura de vreme ce toate aceste expediții aflate în tranzit în spațiul românesc erau supuse la măsuri de carantină „la intrarea lor în țară”²⁴.

În 7 noiembrie 1892, regulile sanitare din Bulgaria au fost actualizate și adaptate pe baza informațiilor privind starea de sănătate a diferitelor regiuni din care veneau călătorii sau mărfurile. Pentru România, numărul zilelor de carantină a fost redus la 3, de la 5, în timp ce pentru voiajorii care veneau pe Dunăre din Austro-Ungaria, la 8 zile, de la 11. Rămânea neschimbat intervalul inițial, de 11 zile, pentru călătorii care veneau din porturile rusești ale Dunării și ale Mării Negre sau din cele situate pe litoralul asiatic al Imperiului Otoman²⁵.

Evoluția epidemiei de holeră a influențat dinamica relațiilor româno-bulgare în ceea ce privește mobilitatea socială transfrontalieră. Astfel, la 24 noiembrie o nouă decizie a Consiliului Sanitar bulgar anunța că începând cu a doua zi (25 noiembrie) perioada de izolare sanitară impusă călătorilor români prin regulamentul din 7 noiembrie se substituia unei simple „observațiuni medicale de 24 de ore”²⁶. Carantina de 11 zile se menținea doar pentru pasagerii sosiți din zona litoralului asiatic al Imperiului Otoman, până la Ordu inclusiv²⁷.

Regimul circulației călătorilor, mărfurilor și poștei a fost atent monitorizat de reprezentanții consulari români de la Rusciuk și Sofia. Vasele

²² *Ibidem*, f. 88, 89.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, f. 88, 94, 95.

²⁵ Regulament, noiembrie 1892, *Ibidem*, f. 108.

²⁶ *Ibidem*, f. 115.

²⁷ *Ibidem*, f. 115-116^{r-v}.

românești care transportau mărfuri sau făceau serviciul poștei între Giurgiu și Rusciuk erau deseori afectate de modificările neașteptate ale autorităților bulgare privind perioadele de carantină. Astfel, în vara anului 1893 o corespondență a consulului român de la Rusciuk anunța, printr-o telegramă cifrată²⁸, Ministerul Afacerilor Străine de la București că în dimineața zilei de 25 iulie un vapor românesc ce venea de la Giurgiu a fost împiedicat să acosteze ca urmare a unor ordine sosite de la Sofia în timpul nopții privind stabilirea unei carantine de 8 zile pentru *les provenances* (proveniențele) românești. Concomitent, fusese informat și Consulul României de la Sofia, care la rândul său îl asigura pe ministrul de externe că a făcut toate diligențele necesare pe lângă autoritățile bulgare pentru a fi diminuată această perioadă²⁹.

Încă din 24 iulie, Consiliul Superior Sanitar bulgar stabilise în ședința sa noi intervale de carantină pentru călătorii ce veneau din România, Rusia și Turcia Asiatică și anume de 8 zile. Aceeași perioadă era aplicată mărfurilor provenind din țările amintite, acestea urmând a fi dezinfectate și carantinate. Granița cu România era închisă, fiind lăsat operațional doar punctul de trecere de la Silistra. Proprietarii pământurilor situate de-a lungul frontierei româno-bulgare puteau să le lucreze, dar fără a avea însă Irelațiuni între dânsii³⁰.

În perioada următoare, disensiunile româno-bulgare au fost alimentate de decizia autorităților bulgare de a nu lăsa deschisă granița cu Dobrogea pentru agricultorii români „care în urma delimitărei, au terenuri în Bulgaria.”³¹ Pretextul l-a constituit apariția unor cazuri de holeră în Dobrogea, ceea ce impunea aplicarea măsurilor sanitare pentru agricultorii români care voiau să intre în Bulgaria prin efectuarea unei perioade de carantină la Silistra³².

Intervențiile diplomatice ulterioare care solicitau desființarea sau reducerea carantinei impuse călătorilor și mărfurilor românești au rămas fără rezultat, refuzul autorităților bulgare invocând rațiuni de protecție sanitară din cauza apariției unor noi cazuri de holeră. Abia la sfârșitul lunii noiembrie 1893, pe fondul dispariției riscului epidemic, Consiliul Sanitar bulgar stabilea ca pasagerii ce soseau pe Dunăre din Austro-Ungaria și România erau exceptați de

²⁸ Copia este transcrisă în limba franceză, *Ibidem*, f. 118.

²⁹ 26 iulie 1893, *Ibidem*, f. 119.

³⁰ Art. 5, regulament 24 iulie 1893, *Ibidem*, f. 120^v.

³¹ Corespondența Agenției Diplomatice Române la Sofia către Al. Lahovari, ministrul afacerilor străine, din 31/12 septembrie 1893, *Ibidem*, f. 130.

³² *Ibidem*, f. 130^{r-v}.

la carantină, fiind supuși doar unei vizite medicale, iar bagajele lor dezinfectate³³. Toți cei care soseau de pe litoralul românesc al Mării Negre puteau intra în Bulgaria după o perioadă de observație de 24 de ore³⁴. Mărfurile provenind din România și Austro-Ungaria erau de asemenea exceptate de la carantină și dezinfecție. Alte prevederi reglau regimul produselor sau mărfurilor prohibite prin măsurile anterioare, inclusiv al celor aflate în tranzit în cele două țări amintite (Austro-Ungaria și România) și care veneau din Turcia și Rusia.

Din cazuistica relațiilor româno-bulgare privind reacțiile la nivel diplomatic produse de măsurile sanitare adoptate în perioada 1892-1893 nu lipsesc nici situațiile amuzante, în care patimile oamenilor au creat confuzii și suspiciuni privind manifestarea unor cazuri de holeră. Astfel, într-o telegramă trimisă de la Rusciuk la București, Ministerul Afacerilor Străine era informat de către consulul român de acolo despre panica provocată de doi factori poștali români care au transportat efectele poștale și ale căror manifestări suspecte de comportament au fost confundate cu simptomele holerei. Prin urmare, cei doi au fost afumați imediat chiar în sediul poștei bulgare din Rusciuk și examinați de către medicii care au constatat ulterior că starea celor doi fusese provocată de un episod de beție³⁵. Incidentul a pus în alertă reprezentanții mai multor instituții (Prefectura, Direcția Poștei și Telegrafului, Consulatul României, Ministerul Afacerilor Străine și Serviciul Sanitar de la București) care au făcut cercetări și elaborat rapoarte despre evenimentul petrecut la 16 mai 1894.

În alte situații, libera circulație a forței de muncă între cele două state crease precedente periculoase de manifestare extinsă a unor cazuri de holeră în cele două țări (1885, Turtucaia), ceea ce justifica rigoarea măsurilor sanitare adoptate de Bulgaria. Acestea au avut o dinamică accelerată și imprevizibilă în cursul anilor 1892-1893 pentru circulația oamenilor și mărfurilor, aspecte consemnate în corespondențele diplomatice păstrate în fondurile de documente ale AIMAE.

Incidente româno-bulgare (1893)

Contra-carantina înființată de bulgari pentru a stopa propagarea holerei a produs numeroase incidente în relațiile dintre cele două state riverane pe care le găsim detaliate în diverse dosare de la AIMAE. Ne vom opri doar asupra

³³ Decizia Consiliului Superior Sanitar bulgar din 26 noiembrie 1893, *Ibidem*, f. 148.

³⁴ *Ibidem*, f. 148^{r-v}.

³⁵ *Ibidem*, f. 154.

corespondenței trimise în cursul anului 1893 de către Agenția Română de la Sofia și Consulatul de la Rusciuk Ministerului Afacerilor Străine de la București, aflate în dosarul „Relativ la epidemii și boale contagioase ivite între oameni și starea sănătății publice în acea localitate / Divisiunea politică”³⁶.

Cazurile de trecere a frontierei fluviale între România și Bulgaria, fără a respecta măsurile sanitare ale carantinei, au fost o constantă a mobilității sociale sau economice între cele două zone riverane.

Condițiile meteo nefavorabile nu erau acceptate ca forme justificative pentru situațiile în care vasele comerciale ajungeau din greșeală de pe țărmul românesc pe cel bulgar, fiind invocate rațiuni sanitare (cazuri de holeră) care nu admiteau niciun fel de excepții. Un astfel de incident s-a produs în septembrie 1893, când velierul/*ceam*-ul³⁷ „Tulcea”, aflat sub pavilion grecesc, pleca din Turnu-Severin spre Calafat pentru a fi încărcat cu porumb pentru Brăila³⁸. O vijelie a forțat vasul să navigheze de-a lungul țărmului bulgar și să acosteze la mică distanță de satul Kontovo³⁹, vis-à-vis de Calafat. Santinela postului sanitar bulgar a somat echipajul (2 mateloți, dintre care unul român, și căpitanul grec) să ridice ancora și să-și continue navigarea, însă vântul puternic și curentul apei i-au ținut pe loc, determinând deschiderea focului și rănirea⁴⁰ căpitanului. Ministrul de externe român cerea imediat o anchetă severă și comunicarea rezultatului ei. Corespondența purtată între diferite instituții⁴¹ a conturat detalii succesive pe care telegramele, rapoartele și, ulterior, procesele-verbale ale autorităților bulgare (din Vidin)⁴² și române (din Galați)⁴³ le-au adăugat pas cu pas etapelor de recuperare a firului evenimentelor. Incidentul a provocat un

³⁶ *Ibidem*, f. 158.

³⁷ Cf. *Ibidem*, f. 170. Ceam = luntre mare, șlep, corabie cu pânze care transporta mărfuri pe Dunăre, *Dicționarul limbii române*, t. I, partea a II-a, C, București, Tipografia ziarului «Universul», 1940, p. 251.

³⁸ AIMAE, FAI, Vol. 223, f. 185^v.

³⁹ De fapt, satul Kutovo. Cutavo - în corespondența din *Ibidem*, f. 183.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 172^{r-v}.

⁴¹ Ministerul Afacerilor Străine, Comandamentul Flotei Române, Agenția Diplomatică de la Sofia, Inspectoratul portului Galați și reprezentanți bulgari: prefectul de județului Vidin, șeful vămii din Vidin, șeful cordonului militar din plasa Vidinului, guvernul bulgar.

⁴² *Ibidem*, f. 183-184^v.

⁴³ *Ibidem*, f. 192. Din acest proces-verbal aflăm numele complet al căpitanului, Hristu Lemonis.

accident de muncă⁴⁴ și un prejudiciu economic de 2000 de lei pentru care autoritățile române solicitau guvernului princiar bulgar să ”dea cuvenita satisfacție”⁴⁵.

O altă corespondență internă (primul-ministru, Lascăr Catargiu, către Alexandru Lahovari, ministrul de externe) detalia și alte incidente, printre care arestarea de către autoritățile bulgare din Vidin a unui funcționar al Agenției Austrice care plecase cu barca într-o plimbare de pe malul stâng al Dunării în Ostrovul român Golea⁴⁶ sau deschiderea focului asupra unor vase aflate „în marș”.

Anchetele care se făceau în urma producerii unor astfel de evenimente de o parte și alta a Dunării redau tipologia surselor pe care investigatorii de atunci ai evenimentelor trebuiau să le analizeze și filtreze pentru a formula concluzii oficiale. Percepțiile vizuale, interogatoriile, interpelarea martorilor și a subiecților direct implicați erau cele mai frecvente instrumente de sinteză a informațiilor utilizate în reconstituirea unor întâmplări de graniță. Maniera în care supusul austriac era capturat de către bulgari fusese observată, de pe țărmul românesc, de către căpitanul portului Calafat și mai mulți ofițeri români aflați „pe vaporul local”. Prin urmare, Lascăr Catargiu solicita ministrului de externe să dea ordine „reprezentantului nostru la Sofia de a se pune capăt unor asemenea procedări”⁴⁷.

La rândul său, Al. Lahovari expedia imediat o depeșă telegrafică Agenției Diplomatice Române de la Sofia, în 12/24 octombrie 1893 pentru a se interveni energic pe lângă guvernul bulgar în vederea remedierii acestor situații care ar fi putut aduce atingere relațiilor între cele două state⁴⁸.

Incidentul care l-a avut drept subiect pe funcționarul austriac a stârnit multă vâlvă în cancelariile ministeriale de la București (Secretariatul General, Ministerul de Externe, Ministerul de Interne) și cea a Agenției Diplomatice Române de la Sofia, fiind vorba despre un supus al unei țerte țări. Copii ale telegramelor erau solicitate dintr-o parte în alta, în vederea informării și

⁴⁴ Căpitanul vasului, Lemonis, fusese împușcat în brațul stâng și nu mai putea lucra, iar proprietarul Dumitru Athanassulis se alegea cu o pagubă considerabilă din cauza întârzierilor provocate de incident, *Ibidem*, f. 186. Cei doi locuiau în Galați, *Ibidem*, f. 191.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 186.

⁴⁶ Situat „pe la mijlocul Dunărei”, *Ibidem*, f. 177.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 178.

identificării unor soluții diplomatice adecvate, care să amelioreze relațiile româno-bulgare lezate de acest comportament „blamabil al autorităților civile și militare” de pe frontiera Dunării. În cele din urmă, supusul austriac, angajat al Societății de Navigație Austro-Ungare, a fost eliberat după ce s-a constatat că ar fi încercat, conform informațiilor furnizate de Prefectura din Vidin, să treacă pe malul drept al Dunării doar ca să vâneze⁴⁹. Tentativa de încălcare a protocolului sanitar frontalier era sancționată imediat și intransigent de către autorități, fiind urmată de anchete menite să verifice informațiile furnizate reciproc în rapoartele redactate de partea română și bulgară.

Documentele cercetate în fondul arhivistic amintit, pe care le-am utilizat ca sursă a demersului nostru, reprezintă un sintetic exemplu de context situațional în care un episod epidemic prelungit, de această dată de holeră, putea contribui la fragilizarea sau menținerea stării de tensiune a relațiilor interstatale. Transferul de cunoaștere medicală și aplicarea unor măsuri de prevenție sau combatere a bolilor grave se aflau pe agenda tuturor guvernelor statelor care se confruntau cu astfel de vulnerabilități sanitare. Sănătatea publică a devenit o preocupare constantă a discuțiilor și inițiativelor medicale internaționale, care intra într-o nouă etapă a procesului de medicalizare odată cu descoperirile tratamentelor împotriva ciumei și holerei.

Virginia BLÎNDA,
Institutul de Studii Sud-Est Europene al
Academiei Române

⁴⁹ *Ibidem*, f. 189 (Telegramă: Sofia către Ministerul Afacerilor Străine).